

שאלות ותשובות

וישמע משה

שאלות אקטואליות בהלכה למעשה שעלו על שולחנם של פוסקי זמנינו שליט"א

פרשת משפטים תשפ"ה

האם מותר להתקשר להצלה בשבת כדי לבטל קריאה בטעות?

א. שאלה: בעמדות נדרים פלוס המוצבות בבתי כנסת רבים ברחבי הארץ, בשבת קודש בה מושבתת המערכת כולה, קיימת אפשרות להזמין 'הצלה' באמצעות לחצן מצוקה המותקן שם. ומעשה אירע בילד ששיחק במכשיר ביום השבת, והזעיק את כוחות ההצלה, והדבר גורם במישרין לחילול שבת חמור במלאכות דאורייתא מצד כוחות ההצלה. ונשאלה השאלה האם מותר לאב ללחוץ שוב על הלחצן וליצור קשר עם המערכת כדי לבטל את הקריאה הקודמת ולמנוע את חילול השבת, או לאו.

תשובה:

להדביקו. ובאמת העיקר תלוי באם פשע. ר"ל, אפילו הוא לא גרם לו, מכל מקום אם רק חבירו לא פשע יעשה איסורא זוטא כו', ע"כ.

וא"כ אף אם נאמר שהאב לא פשע כלל במה שבנו לחץ על לחצן המצוקה, מ"מ לפי מסקנת המג"א יש לו לעבור על איסור דרבנן כדי להציל את חבירו מאיסור תורה, וכ"ש אם נאמר שהאב פשע במה שלא שמר על בנו כראוי דבזה לפי שני הטעמים של המג"א מצווה האב לעבור על איסור קל כדי למנוע את חבירו מאיסור חמור.

והראוני בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קצג שעמד בזה וכתב: ואשר שאל בענין חברת ההצלה ששלחו אחד לבית החולה בשבת, ומיד צלצלו מבית החולה שמצבו השתפר ואין צריך לשום עזרה, ויש יכולת במרכז הוודיע לחבר ההצלה שלא ילך כלל ואם כבר התחיל לנסוע שלא ימשיך לחלל שבת בחנם, והשאלה אם מותר לחלל שבת ע"י הצלצול אם נימא דהוי רק דרבנן כדי להציל חבירו מהנהגת המכוננית דהוא איסור תורה, והספק ביסוד אם אמרינן שיעשה איסור קל להציל חבירו מחמור, והדברים עתיקים בשבת ד' וכמה מקומות בש"ס ובפוסקים והארכתי בכמה תשובות. הנה אין זה פשוט דיש כאן רק איסור דרבנן דיתכן שהוא איסור תורה, אבל גם בלאו הכי פשוט כמש"כ גם כב' דזה שנסע בחנם אינו עושה איסור כלל עיין ש"ס מנחות ס"ז, ואו"ח סי' שכ"ח סט"ו אפילו קדם והבריא בראשונה דכולם פטורים מכ"ש כה"ג, והארכתי בדברים במק"א מכ"מ פשוט דלא יחללו עבורו, ע"כ.

והגרי"ש אלישיב זצוק"ל נשאל שאלה זו ואמר שמכיון שלאנשי ההצלה מותר לכתחילה לנסוע בשבת משום חשש פיקוח נפש ואסור להם להימנע מנסיעה מחשש שמא הקריאה היתה מעשה קונסד של ילד, א"כ אסור לאחר לחלל שבת אפילו באיסור דרבנן כדי למנוע מן הנסיעה. ואפילו אם יכול לעשות המעשה כלאחר יד אסור לעשות זאת, דגם מלאכה כלאחר יד אסורה.

[ושאלני לדבוי היאך הוא כלאחר יד, והשבתי לו שיעשה ביד שמאל. וביטל דבריי ואמר שהרבה פעולות אדם עושה ביד שמאל ולא חשיב כלאחר יד, אלא כמון שיעשה בשיניו וכדו', וגם זה אסור בנידון דין וכמו שהתבאר].

לכאורה שאלה זו תלויה בדין רדית הפת וכמו שיתבאר, הדנה השו"ע סימן רנד ס"ו כותב: ואם נתנו בשבת, אפילו במזיד, מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה. וכתב המ"ב: דוקא הוא בעצמו מותר לרדות אבל אחרים אסורים לרדות בשבילו בין כשהדביק במזיד ובין בשוגג אפילו מי שהדביק את הפת איננו פה שיודיעוהו דאין אומרים לו לאדם עשה חטא קל כדי שלא יבוא חבך לידי איסור חמור כיון שחבירו פשע במה שהדביק, ע"כ.

וא"כ בפשטות אסור לעבור על איסור וללחוץ על לחצן המצוקה, אף אם נאמר שבחציצה זו אין חשש מלאכה דאורייתא אלא דרבנן בלבד, והוא מתכוין בזה למנוע מאיש ההצלה לחלל את השבת במלאכה דאורייתא של נהיגה ברכב וכדו', דאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירו.

אמנם יש לעיין במה שכתב המ"ב בסו"ד: כיון שחבירו פשע במה שהדביק, ומשמע שאם לא פשע נאמר לאדם לחטוא באיסור קל כדי שיינצל חבירו מאיסור חמור, והרי כאן איש ההצלה לא פשע כלל. ומקור הדברים במג"א סק"א שכתב: ודוקא הוא אבל אחרים אסורים לרדות (ה"י) דא"א לו לאדם עשה חטא קל בשביל שלא יעשה חבירו איסור חמור כיון שלא נעשה האיסור על ידו וגם חבירו פשע במה שהדביק (ב"ח תוס') ובאמת העיקר תלוי באם פשע, ע"כ. וביאר במחה"ש: כיון שלא נעשה האיסור על ידו. רצה לומר, אף על גב דאמרין בעירובין דף ל"ב [ע"א] חבר שאמר לעם הארץ מלא לך כלי זה תאנים מתאנתי, וחבר אחר שומע, סבירא ליה לרבי דמותר לחבר השומע לאכול מאותן תאנים שלקח עם הארץ, דודאי החבר הראשון עישר עליהם כדי שלא יאכל עם הארץ המקבל טבל, ואף על גב דהחבר הראשון יצטרך לעשר שלא מן המוקף, ניהא ליה לחבר למיעבד איסורא זוטא דשלא מן המוקף, כדי שלא יעשה עם הארץ איסורא רבא לאכול טבל. שאני התם בעירובין דנעשה האיסור על ידי חבר הראשון, שגרם לו לעם הארץ שאפשר שיאכל טבל, מה שאין כן הכא. ועוד, הכא גרע, דאותו שהדביק פשע בעצמו, והוה ליה שלא

ד. מפורש כדברי החלקת יואב, שכתב וז"ל, "אבל לעצמו מיהא התירו כל איסור סופרים שלא יבוא לידי איסור תורה", עכ"ל. הרי להדיא שכל איסורים דרבנן קלים הותרו לאדם שיעבור עליהם כדי שלא יעבור על איסור חמור יותר, וכדברי החלקת יואב.

ומסיק שם: ונראה שאם אפשר לעשות בשינוי יעשה בשינוי, ובכך יחוש גם לשיטת הסוברים שההיתר הוא רק ברדיית הפת, ובזה נראה יותר שאפשר להקל לעבור על איסור דרבנן בשינוי (עי' ביה"ל שט"ז ושמ"ט), כדי לא לעבור על איסור תורה. ואמנם ביד שמאל לא חשיב שינוי וכמפורש במ"ב סימן שמ סק"ב: כתב הח"א דכל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו בין בשמאלו והביא ראיה לזה מתוספתא פ"י, אך ברגלו בפיו ומרפקו משמע שם דפטור ואסור, ע"כ. וגם אם יכול לעשות בגב ידו חשיב שינוי ומותר.

וגם הגאון רבי שמאי גרוס שליט"א השיב שמוותר לעשות בשינוי, והוסיף שלדעתו יש חיוב על כל אדם לעשות כן ולמנוע מאנשי ההצלה לנסוע בחנם למקום שאין צריכים להם, כי הרי בכל עת הם עלולים לקבל קריאה דחופה למקום אחר, ובזה שיהיו טרודים במקום זה יימנעו מלעסוק בצרכי פיקוח נפש במקום אחר שבו זקוקים להם.

וכן כתב בספר נשמת אברהם (אור"ח סי' של"ח סק"א) בשם הגר"ז אויערבך **זצוק"ל** שאין לעשות שום שבות דרבנן לצורך למנוע מרופא לבוא שלא לצורך, כיון שהרופא כוונתו להציל ולמצוות הצלת נפשות ואין בזה שום איסור, אך באמירה לנכרי יש להתיר. עכת"ד. וכן פסק הגר"נ קרליץ **זצוק"ל** בחוט שני (שבת ח"ד עמ' קצה). וכן הסכימו הגאונים **רבי שרגא שטינמן, רבי יעקב גרינוולד, רבי נפתלי נוסבוים שליט"א.**

הגאון ר"ע פריד שליט"א שלח לי בירור דברים מקיף שכתב בענין זה, וכתב דתליא במחלוקת הפוסקים, ונחלקו בדבר זה, שהחלקת יואב (אור"ח סי' י"ג) כתב שאם הדליק נר בשבת בשוגג, לדעת האומרים שבהבערה עובר בכל רגע שהנר דולק היה מותר להגיד לגוי לכבותו, ואף שיש בזה איסור אמירה לעכו"ם, התירו איסור זה כדי שלא יעבור על איסור מבעיר. ודימה דין זה לרדיית הפת שהתירו.

ובשו"ת אבני"ז (אור"ח סי' מ"ח) השיב לבעל החלקת יואב ע"ז שלא מצינו התר זה רק ברדיית הפת שהיא שבות קלה, אבל לא בשאר איסורים דרבנן, שבהם לא התירו לעבור על איסור דרבנן קל כדי שלא יעבור על איסור חמור. וכדברי האבני"ז מצינו כבר בשו"ת בית יוסף (דיני כתובות סי' א), שכתב שדין זה הוא רק ברדיית הפת שאיסור קל הוא אבל לא בשאר השבותים. אמנם במאירי (שבת

האם מברך על מסטיק שלועס בשעת טיסה?

ג. שאלה: ישנם רבים שנמנעים מאכילת מסטיק לתענוג בעלמא, אולם בשעת המראה או נחיתה במטוס שגורמת לכאב באזניים מפני השינוי הקיצוני בלחץ האוויר על האוזן, רגילים ללעוס מסטיק כדי להקל על הכאב. ואין בולעים את המסטיק מכיון שידוע שהוא גורם נזק למערכת העיכול, אלא לועסים ולאחר מכן משליכים אותו. ונשאלה השאלה האם צריכים לברך על לעיסה שאין כוונתם בה בשביל הנאת החיך שיש בלעיסת המסטיק אלא לתועלת שבעצם הלעיסה בלבד.

תשובה:

שמאי גרוס, רבי נפתלי נוסבוים, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי שרגא שטינמן, ר"ע פריד שליט"א. וכן הורה הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א.

ולכאורה היה נראה שדין זה תלוי במחלוקת הפוסקים האם טעימה בלא בליעה חייבת בברכה, שבשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' כז כתב שבפולט אין לברך ברכה ראשונה, וכ"כ בברכי יוסף סי' רי סק"ג, וכ"כ בשו"ת ישכיל עבדי ח"ח אור"ח סימן כ' אות נד. אמנם כבר הסכימו פוסקי דורנו דהיינו דוקא במאכל שדרך לאוכלו ולבולעו והוא עושה דבר שינוי וטועם ופולט ולכן לא יברך, אבל במסטיק שכל אכילתו היא באופן זה שלועסים ונהנים מטעמו ומתיקותו ואחר כך משליכים אותו, בודאי יש לברך עליו ברכה ראשונה.

לכאורה אם יש לו הנאת גרון צריך לברך אף שאין כוונתו להנאה זו, וכמו שכתב השו"ע סימן רד ס"ח: כל האוכלין והמשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה, אם טעמם טוב והחיך נהנה מהם, מברך עליהם תחלה וסוף, ע"כ.

הגאון רבי יעקב גרינוולד שליט"א אמר שאינו זוכר שאכל מימיו מסטיק ואינו יודע מה טעמו, ומכל מקום נדמה לו שיש לו טעם טוב, וא"כ יש לברך עליו שהכל כמו מי שלוקח סירוף אקמול לצורך לברך עליו למרות שעיקר נטילתו היא לרפואה. וכן הסכימו הגאונים **רבי שמואל אליעזר שטרן, רבי**

האם מותר לעשות קפנדריא ב'שטיבל' שליד בית הכנסת המרכזי?

ג. שאלה: מעשה שהיה בבית מדרש גדול לתורה ולתפילה, שמלבד בית הכנסת המרכזי היו בו גם כמה שטיבלאך נוספים, ואחד מהם היה פתוח לחצר האחורית שלא היה לה כל שימוש, כך שדלת אחורית זו היתה נעולה כל העת. וכעת צר המקום מהכיל ואף חדרי השירותים אינם מספיקים לציבור הגדול והוכרחו להוסיף חדרים נוספים, ובנו בחצר האחורית חדרי שירותים שהגישה אליהם היא דרך הדלת האחורית שבשטיבל זה. והתעוררה שאלה האם יש איסור בדבר משום עשיית בית הכנסת קפנדריא, שכל הנפנים לשירותים עוברים דרך השטיבל, או שמכיון שעוד לפני שהשתמשו במקום כשטיבל כבר היה מקום זה המקום היחיד שדרכו ניתן לעבור לחצר האחורית היתה קדושתו על תנאי שיוכלו להשתמש בו כמעבר ולענין זה לא נתקדש מעיקרא.

תשובה:

הדרך, שאסור ליכנס בהן אלא לדבר מצוה. וכעין זה כתב המאירי בברכות סא ע"ב: ופי' קפנדריא שעשה אותו דרך לקצר דרכו כי אין ראוי להכנס במקום הנכבד שהוא תחלה אלא לענין מעניני תפלה ועבודה, ע"כ.

ועפ"ז כתב הביאור הלכה סימן קנא ס"ה ד"ה לקצר בשם הפמ"ג

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א אמר לי שבטעם איסור קפנדריא כתב הרמב"ם בהלכות תפילה פ"א ה"ח: היה לבית הכנסת או לבית המדרש שני פתחין לא יעשו קפנדריא כדי שיכנס בפתח זה ויצא בפתח שכנגדו לקרב

לא על כל בית כנסת אפשר לומר שהוא בגדר תנאי כזה.

וכן הסכים הגאון רבי יעקב גרינוולד שליט"א ששתי כנסיות שלנו עומדים בקדושתם לענין איסור קפנדריא, ומכל מקום היינו דוקא במי שבא מבחוץ ונכנס ישר לשירותים כדי להכין עצמו לתפילה וכדו' דבזה שעובר דרך השטיבל חשיב קפנדריא וצריך לומר פסוק וכדו', אולם מי שיושב ולומר בביהמ"ד וצריך לצאת לשירותים לא חשיב כעושה קפנדריא כלל, ואע"פ שצריך שיוצא מביהמ"ד לפרוזדור ומשם לשטיבל ומשם יוצא לשירותים, חשיב כיוצא מביהמ"ד עצמו, דהכל נחשב קדושה אחת ואין צריך לומר פסוק. והסכימו לזה **הגאונים רבי יעקב מאיר שטרן, רבי שמאי גרוס, רבי שרגא שטינמן שליט"א**.

ואילו הגר"ע פריד שלח לי מה שכתב בענין זה בגליון אזורת לשמך, ומסיק להיפך, דמי שבא מבחוץ אינו צריך לומר פסוק, ואלו דבריו: מבואר בגמ' מגילה ובשו"ע, שאם הדרך הייתה לפני בניית בית הכנסת - מותר לקצר דרך הבית כנסת, ומזה נלמד את הדינים דלהלן:

אם יש חדר פנימי בבית הכנסת שנבנה בשעת בניית בית הכנסת, מותר להיכנס אליו דרך הבית הכנסת. ולכן אם יש מטבח או בית הכיסא שהכניסה היחידה אליו רק דרך בית הכנסת, מותר להיכנס לשם דרך בית הכנסת.

אם הוסיפו את השירותים או את המטבח אחרי בניית בית הכנסת, והכניסה היא רק דרך בית הכנסת, אזי בכדי להיכנס אליהם צריך לומר פסוק, אך אם מגיע לבית הכנסת בשביל להתפלל או ללמוד, כיון שצריך להתפנות לפני התפילה והלימוד, מותר אף בלי לומר פסוק, עכ"ד.

הגאונים רבי נפתלי נוסבוים ורבי שמואל יעקב לנדא שליט"א הסכימו דיש להחמיר בקדושת בית הכנסת ולהקפיד לומר פסוק וכדו' בכל פעם שעובר דרך השטיבל לשירותים ולהיפך. וגם **הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א** אמר דהמחמיר בקדושת בית הכנסת אף במקום שיש לחפש צדדי היתר תבוא עליו ברכה, ועליו נאמר "כי מכבדי אכבד".

שדכן שקלקל שידוך שהציע וכעת דורש שכר המציע?

ד. שאלה: מעשה שהיה בשדכן שהציע שידוך לשני הצדדים ותוך כדי התנהלות השידוך פנה אליו גביר אחד וביקש ממנו הצעת שידוך לבנו, ועלה בלבו שהמדוברת שהציע כעת לחבירו יכולה להתאים לבן הגביר, ומכיון שהיה סבור להרוויח ממון רב אם יעלה בידו להביא לידי גמר שידוך לבין הגביר עשה מעשה שלא יעשה וקלקל את הצעת השידוך הראשונה שהציע, ואמר לכל צד שהשני אינו רוצה להמשיך את קשר השידוך והציע את המדוברת לבן הגביר, אולם יושב בשמים ישחק, והשידוך עם הגביר לא עלה יפה, ולעומת זה שני הצדדים הראשונים נפגשו זה עם זה, ושאלו זה את זה על מה עלה השידוך על שרטון, והתברר להם מעשה הנבלה שעשה השדכן, ומיד לקחו שדכן אחר שינהל את השידוך מכאן ואילך עד שזכו לברך על המוגמר בשעט"ו מ. וכעת בא השדכן הראשון וטוען שמכיון שהוא בעל הרעיון מגיע לו שלישי מדמי השידוך אע"פ שלא בא הדבר לידי גמר על ידו אלא על ידי אחר. האם יש צדק בטענתו?

תשובה:

והוסיף הגר"י גרינוולד דמכל מקום אם הצדדים לא עלו מעצמם על התרמית אלא השדכן שראה שלא עלתה בידו להשלים את השידוך עם הגביר חזר והתוודה לפני שני הצדדים על התרמית שעשה וגילה להם שבאמת אין מניעה להמשיך את השידוך ביניהם, ושני הצדדים אמרו לו שאין להם יותר אמון בו ואינם מוכנים שהוא יתווך ביניהם ולקחו שדכן אחר במקומו והוא הביא את השידוך לידי גמר, בכהאי גוונא יש לומר שמגיע לו שלישי כשכרו של מציע השידוך דסוף סוף השידוך יצא אל הפועל מכוח הוידוי שהתוודה בפניהם ומה שהציע להם להמשיך את השידוך מהנקודה שבה הופסק.

להתיר לעשות קפנדריא לצורך דבר מצוה, והביה"ל חלק עליו וז"ל: ולא נהירא שמדברי הרמב"ם אין ראיה להקל דהרמב"ם מיירי דהכניסה לביהמ"ד היא בשביל דבר מצוה דאז ממילא מותר אח"כ ג"כ לקצר דרכו משא"כ בזה שנכנס בכיוון דרך ביהמ"ד רק כדי לקצר דרכו והמצוה שמקוה לעשותה הלא יוכל לעשותה אפילו אם לא יעשה הביהמ"ד קפנדריא מסתברא דאסור, ע"כ.

והגאון רבי אריה פינק שליט"א השיב שמכיון שבדרך כלל עושים תנאי בשעת בנין בית הכנסת שיוכלו לעשות בו שימושים של חול וכמו שנוהגים בהרבה מקומות לעשות קידושים וסעודות מצוה ושלום זכר בביהמ"ד, מועיל תנאי זה גם לענין עשיית קפנדריא ומותר לעבור דרך ביהמ"ד ואין צריך לומר פסוק.

והגאון ר"ע פריד שליט"א חלק על דבריו ואמר שגם לדעת האומרים שתנאי מועיל אף לבתי כנסיות שבארץ ישראל, וכמו שנהגו להקל בדבר, מכל מקום אין זה מתיר תשמיש שיש בו קלות דעת גדולה וכמו שכתב הביאור הלכה סימן קנא סי"א ד"ה אבל בבתי כנסיות שבא"י בסופו וז"ל: היוצא מזה הסעיף ומכל דבריו הוא דיש ג' חילוקים היינו קלות ראש גדול כמו חשבונות ושחוק והיתול וכיו"ב אף בבבל ובהתנו אסור כדאיתא בגמרא בהדיא ובין בישובו ובין בחורבנו ותשמישי חול שאין בהם קלות ראש כלל מוכח מהמ"א דמהני תנאי בכל מקום וכמ"ש במ"ב וגם זה בין בישובו ובין בחורבנו ונידון זה הוא לענין אכילה ושתיה וכיו"ב דיש בו קצת קלות ראש דבבבל מהני תנאי עכ"פ לחורבנה לפי דעת השו"ע ולכמה פוסקים אף בישיבה להאכיל שם עניים כשהמקום דחוק ולפי דבריו אף בא"י אפשר דיש להקל בכל זה, ע"כ. ונראה שעשיית קפנדריא היא בגדר קלות ראש גדול שאין מועיל לו תנאי.

ומכל מקום יש ליישב קצת עפ"מ ש"כ בשו"ת דברי חיים (ה"מ ח"ב סי' ל"ב) כתב שבית המדרש של צדיקים מתנים שלא יחול בו קדושת בית הכנסת כלל [וה] שונה מתנאי שנוטים בבתי כנסיות, שנתבאר לעיל שמועיל לענין שיוכלו להשתמש בו שימושי חול, אך כאן התנאי הוא שלא יחול עליו קדושה כלל. ולכן הוא נקרא "שטיבלאך", שזה בית פרטי שמשתמשים בו גם לתורה ולתפילה, ואין בו קדושה כלל ואפשר לאכול ולשתות בו כרגיל. ומסתבר שתנאי כזה מועיל אף לענין קפנדריא. ומכל מקום

שאלה זו נשאלה לפני גאון ישראל הגר"ש אלישיב זצוק"ל, ואמר ששדכן זה אינו שדכן אלא מזיק בעלמא, ולא הגיע לו כלום והפסיד גם את שכר המציע במה שעשה.

וכן הורו **הגאונים רבי שרגא שטינמן, רבי יעקב גרינוולד, רבי נפתלי נוסבוים, רבי יעקב מאיר שטרן, רבי שמאי גרוס, ר"ע פריד שליט"א**, דבזה שהוא קלקל את השידוך שהציע ביטל מעצמו שם 'מתחיל' ולא מגיע לו כלום. וכן הסכים **הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א**.

